

ЗАБАСТОЎКІ НА ПРАДПРЫЕМСТВАХ МАГІЛЁЎСКАЙ ВОБЛАСЦІ У 50-х—60-х гг. XX ст.

Агульнапрынята лічыць пачаткам страйкавага руху ў СССР перыяд “перабудовы” — канец 80-х — пачатак 90-х гадоў. У літаратуры і тыя, хто яшчэ аберагае ідэалы сацыялізму, і тыя, хто развенчвае марксісцкія догмы фактычна прызнаюць адсутнасць забастовак у 30-х — першай палавіне 80-х гг. Такія ўяўленні трывала жывуць і ў грамадскай думцы. Нават забастоўка і растрэл рабочай дэманстрацыі ў Новачэркаску ў чэрвене 1962 г. спачатку выглядалі трагічным выключэннем. Але гэта думка не абгрунтавана, бо даследаванняў па дадзенай праблеме не было, ды і не магло быць у ранейшыя гады.

Пошук матэрыялаў у архівах Беларусі паказаў, што рабочыя змагаліся за свае правы і ў гады “сацыялістычнага будаўніцтва”. У 1957-1970 г. на прадпрыемствах Магілёўскай вобласці знойдзена 20 выпадкаў адмаўлення рабочых ад працы, большасць з якіх трапляе пад традыцыйнае вызначэнне “забастоўка”.

Асноўныя крыніцы інфармацыі аб такіх выпадках — пратаколы пасяджэнняў бюро абласных, гарадскіх, раённых камітэтаў партыі і дакументы пярвічных партарганізацый. Гэта звязана з тым, што пратэсты рабочых успрымаліся як надзвычайнае здарэнне. Яны супярэчылі афіцыйнай прапагандзе, падрывалі прэстыж мясцовай наменклатурнай верхушкі. Дакладнасць крыніц далека небяспрэчна. Звесткі з іх трэба правяраць і супастаўляць.

Сам тэрмін “забастоўка” у дакументах амаль не выкарыстоўваецца. Фігуруюць такія выразы як “непрыятны факт”, “случай”, “факт парушэння дысцыпліны” і г.д. Назіраецца ў многіх выпадках жаданне скрыць, а калі гэта немагчыма, то зменшыць сапраўдныя памеры і значэнне стачак. Якіісці ўлік забастовак у адкрытых для даследавання крыніцах адсутнічае. Таму можна казаць толькі аб выяўленых на сёняшні дзень выпадках стачак.

Першыя выяўленыя намі на прадпрыемствах вобласці забастоўкі адбыліся ў 1957 г. (гэта тычыцца і іншых абласцей Беларусі). Кіраўніцтва СССР у тыя гады спрабавала надаць сацыялізму больш дынамізму, распрыгоніць ініцыятыву народа. Адваротным бокам гэтых працэсаў стала больш рэзкая рэакцыя рабочых на сацыяльную несправядлівасць, парушэнні працоўнага заканадаўства.

Па гадам выпадкі адмаўлення рабочых ад працы размяркоўваюцца наступным чынам: 1957 — 2, 1961 — 3, 1962 — 6, 1966 — 2, 1967 — 2, 1968 — 2, 1969 — 2, 1970 — 1. Кідаецца ў вочы вялікая іх колькасць у 1962 г.

Малая статыстычная база не дазваляе рабіць пэўныя вывады. Але і дадзеныя па Беларусі за 1956-1965 гг., якія маюцца ў аўтара, паказваюць значны рост забастовак у 1961-1963 гг. Гэта дазваляе па-іншаму глянуць на “выпадковасць” Новачэркаскіх падзей 1962 г. Менавіта ў гэтыя гады адбылася грашовая рэформа, павышэнне кошту мяса-малочнай прадукцыі, пачалося масавае павышэнне нормаў выпрацоўкі на прадпрыемствах.

Рабочыя Магілёва 9 разоў спынялі працу, Бабруйска — 8, Крычава — 3. Гэта адпавядае прамысловому патэнцыялу гэтых гарадоў у дадзены перыяд часу...

Найвялікшую актыўнасць праявілі металісты і будаўнікі (па 20%), рабочыя швейных і прадпрыемстваў будматэрыялаў (па 15%, хімікі (10%).

Большасць забастовак — частковыя. У 30% выпадкаў зафіксавана адмаўленне ад працы да 25 чалавек, 25% — ад 25 да 50 чал., 10% — ад 50 да 100 чал. Трэцяя частка — гэта спыненне працы калектывамі цахоў і невялікіх прадпрыемстваў.

Кожная чацвертая стачка цягнулася двое сутак і болей.

Дакументальны матэрыял паказвае, што ў большасці выпадкаў патрабаванні рабочых былі справядлівыя. Як правіла, рабочыя спачатку спрабавалі разрашыць праблемы на месцы, выступалі, на сходах, пісалі скаргі, заяўленні. Адмаўленне ад працы было крайнім метадам. Рабочыя вымушаны былі ўжываць яго, калі ўсе іншыя формы рашэння працоўных канфліктаў не давалі вынікаў.

Такая сітуацыя ўсур’ёз турбавала і кіраўніцтва рэспублікі. Прэзідыум Савета народнай гаспадаркі БССР з 31 сакавіка па 14 жніўня 1962 г. вымушаны быў 5 разоў вяртацца да разгляду гэтай праблемы на

сваіх паседжаннях. Пры гэтым адзначалася значная колькасць “падобных выпадкаў”. ЦК КПБ 29 снежня 1969 г. прыняў спецыяльную пастанову “Аб фактах адмовы ад працы, якія мелі месца ў 1969 г. на асобных прадпрыемствах рэспублікі”. Гэтыя органы, а таксама Белсовпроф перыядычна канстатавалі адны і тыя ж недахопы, якія прыводзілі да забастовак, патрабавалі выканання працоўнага заканадаўства. Але з другога боку, кіраўніцтва БССР карала адміністрацыю прадпрыемстваў за перарасход зарплаты, нізкія нормы, што фактычна падштурхоўвала апошніх да парушэнняў.

Павышэнне нормаў выпрацоўкі з’явілася асноўнай зачэпкай да забастовак. Рабочых нярэдка не толькі не папярэджвалі, у адпаведнасці з заканадаўствам, за 2 тыдні аб новых нормах, але і ўводзілі іх “зднім чыслом”. Кожны трэці выпадак адбыўся ў вобласці ў сувязі са змяненнем нормаў, 30% пачалося з-за нізкай аплаты працы, 15% — з-за кепскай арганізацыі працы.

Параўнанне Магілёўшчыны з іншымі рэгіёнамі Беларусі магчыма за перыяд 1956-1965 гг. Па нашых дадзеных ў гэты час рабочыя Мінскай вобласці адмаўляліся ад працы 31 раз, Віцебскай — 13, Магілёўскай — 11, Гомельскай — 5, Гродзенскай — 1 (спецыяльна не даследавалася), Брэсцкай — 0 (выпадках не знойдзена). Суадносіны колькасці стачак у абласцях увогуле адпавядаюць узроўню развіцця прамысловасці рэгіёнаў. Выпадае толькі Гомельская вобласць з яе буйнейшымі заводамі. Але тут, здаецца, больш казаліся асаблівасці вядзення архіўнай справы ў мясцовым партыйным архіве, якія заміналі іх пошуку. Да таго ж менавіта тут першага ліпеня 1957 г. адбылася адна з буйнейшых на Беларусі ў гэтыя гады забастовак, у выніку якой 3 змены (!) прастаяў галоўны канвеер гіганта беларускай прамысловасці — завода “Гомсельмаш”.

Большасць забастовак пачыналася спантанна, у момант неабгрунтаванага павышэння норм, ці атрымання нечакана нізкай, з пункту гледжання рабочых, зарплаты, як рэакцыя на відавочную несправядлівасць.

Рабочы рух не выйшаў за эканамічныя рамкі. Адсутнічаюць адкрыта палітычныя патрабаванні. Праўда, “антысавецкія выказванні” і факты “паклепу на нашу савецкую рэчаіснасць” мелі месца ў 1963 г. на Магілёўскіх заводах імя Кірава, імя Куйбышава. Будаўнік Бабруйскага будтрэста № 13 Казак І.В. распаўсюджаў “антысавецкія” лістоўкі. Але гэта, якраз тыя рэдкія выключэнні, якія пацвярджаюць агульнае правіла.

Увогуле, забастойкі 50-х—60-х гг. не параўнальны з сучаснымі ні па памерам, ні па колькасці ўдзельнікаў. Яны не ўяўлялі непасрэднай пагрозы існаваўшаму рэжыму. Забастовачны рух меў абарончы характар. Рабочыя змагаліся не столькі за павышэнне свайго жыццёвага ўзроўня, колькі супраць яго зніжэння. Тым не менш, барацьба рабочых у пэўнай ступені спрыяла навядзенню парадка ў пытаннях выканання працоўнага заканадаўства, прыцягвала ўвагу да існаваўшых праблем.